Bohumil Bydžovský

Řešení zvláštního problému projektivnosti a jeho užití

Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky, Vol. 43 (1914), No. 3-4, 273--290

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/109243

Řešení zvláštního problému projektivnosti a jeho užití.

Píše Bohumil Bydžovský.

Chasles-ův známý *problém projektivnosti*[1]) lze zobecniti tím způsobem, že hledané svazky paprsků nahradí se svazky kuželoseček. Nechávaje stranou obecný problém, jenž by se tu naskytl, podám řešení problému zvláštního, formulovaného takto:

V útvaru prvého řádu je dána skupina prvků $\alpha_1, \ldots, \alpha_k$*; v rovině je dána skupina stejného počtu bodů* $A_1, \ldots, A_k$*. Jest určiti svazek kuželoseček o basi* X_1, X_2, X_3, X_4 *tak, aby byla vyplněna projektivnost vyjádřená vztahem*

$$[X_1, X_2, X_3, X_4]\,(A_1, \ldots, A_k) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_k),$$

kde symbol na levé straně značí kuželosečky svazku určené postupně body $A_1, \ldots, A_k$.

Tato úloha počíná pro $k = 4$ a končí případem $k = 11$; neboť k určení svazku kuželoseček je třeba osmi podmínek a k určení projektivnosti tří, celkem jedenácti.

Úloha byla formulována a řešena pro $k = 4$ až $k = 9$ H. Kortumem.[2]) Zvolil jsem k řešení způsob odlišný od Kortumova; řešení vypadlo tak značně stručněji. Mimo to jsem počal hned s případem $k = 5$ a postupoval až k případu $k = 11$. Ř e š e n í p r o v e d l j s e m v e s k r z e l i n e á r n ě, určuje příslušný svazek kuželoseček, nikoliv jeho basi.

---

[1]) V. Ed. Weyr: Projektivná geometrie atd., str. 97. Řešení problému je udáno na př. v knize R. Sturm: „Die Lehre von den geom. Verwandtschaften" sv. I. str. 348 — 366.

[2]) H. Kortum: „Über geometrische Aufgaben dritten und vierten Grades". Bonn 1869 (Práce poctěná cenou Steinerovou v r. 1868), str. 34. až 58. Kortum řeší tyto úlohy kvadraticky, ač to není nutné. V. dále v textu.

Jakožto zajímavou applikaci této úlohy provedl jsem v dalším *lineární konstrukci rovinné křivky pátého stupně* určené dvaceti jednoduchými body.

Vlastnímu řešení obou úloh předesílám řadu lineárních konstrukcí pomocných, jež i samy o sobě jsou zajímavy.

I. Konstrukce pomocné.

1. *Jsou dány dvě kuželosečky o známých dvou průsečících; oběma neznámými průsečíky a třemi body jest položiti kuželosečku.*

Úloha řeší se takto: spojnici p obou neznámých průsečíků lze určiti lineárně [3]; rovněž lineárně lze na p sestrojiti polární involuci, jež přísluší všem kuželosečkám, jež protínají tuto přímku v týchž bodech jako kuželosečky dané. Avšak sestrojení kuželosečky, jejíž tři body jsou dány a jež indukuje na dané přímce známou involuci, je známo a provede se lineárně. [4])

2. *Jsou dány dvě dvojice kuželoseček; pro každou dvojici jsou známy dva průsečíky. Oběma dvojicemi neznámých průsečíků a jedním bodem jest položiti kuželosečku.*

Tato úloha řeší se lineárně, neboť se převede týmž způsobem, jako úloha předcházející, na konstrukci kuželosečky, jež prochází daným bodem a indukuje na dvou daných přímkách známé involuce. [5])

3. *Jsou dány dvě kuželosečky K_1, K_2; žádný jejich průsečík není znám. Jest sestrojiti kuželosečku K určenou těmito čtyřmi průsečíky a bodem P.*

Hledaná kuželosečka náleží do svazku $[K_1, K_2]$ určeného kuželosečkami K_1, K_2. Poláry bodu P vzhledem k oběma kuželosečkám sestrojí se lineárně; budiž P' jejich průsečík. Tímto bodem procházejí poláry bodu P vzhledem ke všem kuželosečkám

---

[3]) V. F. Enriques: Vorlesungen über projektive Geometrie. Leipzig 1903. Str. 269.

[4]) V. E. Weyr, v knize uv., str. 12?. V konstrukci tam prováděné předpokládá se, že involuce je elliptická; platí ovšem táž konstrukce i pro involuci hyperbolickou.

[5]) E. Weyr, v knize uv., str. 127. Srov. předcházející pozn.

svazku; je tedy $\overline{PP'}$ tečna hledané kuželosečky K v bodě P. Buďtež $A_1, A_2, \ldots$ body určující kuželosečku K_1; $B_1, B_2, \ldots$ body určující kuželosečku K_2. Na spojnici $\overline{A_1B_1}$ určuje svazek involuci i_1 o dvojicích A_1, A_1'; B_1, B_1'; . . . ; na spojnici $\overline{A_2B_2}$ involuci i_2 o dvojicích A_2, A_2''; B_2, B_2''; . . . Obě lze sestrojiti lineárně. Tyto dvě involuce jsou sdruženy projektivně tak, že si odpovídají dvojice vyťaté touž kuželosečkou svazku. Je-li M průsečík spojnic $\overline{A_1B_1}$, $\overline{A_2B_2}$, pak příslušné dvojice obou involucí M, M'; M, M'' si v této projektivnosti rovněž odpovídají, ježto jsou vyťaty kuželosečkou svazku určenou bodem M. Sestrojme kuželosečky K_1', K_2' určené body P, A_1, A_1', A_2, A_2''; P, B_1, B_1', B_2, B_2''; svazek $[K_1', K_2']$ vytíná na obou spojnicích tytéž dvě involuce i_1, i_2 a sdružuje je touž projektivností, jako prvý svazek. Kuželosečka K náleží tedy také do tohoto druhého svazku. Sestrojme — lineárně — pomocný svazek kuželoseček o známé basi, jenž vytíná rovněž involuci i_1 [6]); tento svazek je projektivně sdružen se svazkem $[K_1', K_2']$ tak, že si odpovídají kuželosečky protínající se v téže dvojici involuce i_1. Tuto projektivnost lze sestrojiti (na př. užitím svazků tečen ve známém bodu base), neboť známe tři dvojice kuželoseček sobě odpovídajících, určených resp. bodem A_1; B_1; M. Pro kuželosečku svazku $[K_1', K_2']$ určenou bodem M známe ovšem jen čtyři body P, M, M', M''; lze však určiti její tečnu v bodě M týmž způsobem, jako jsme učinili pro kuželosečku K v bodě P. Tím je zjednána projektivnost mezi pomocným svazkem kuželoseček a svazkem tečen v bodě P ke kuželosečkám svazku $[K_1', K_2']$. Kuželosečka prvého svazku příslušná tečné $\overline{PI''}$ určuje na $\overline{A_1B_1}$ tutéž dvojici involuce i_1 jako hledaná kuželosečka K; lze tedy — lineárně — sestrojiti polární involuci, kterou K indukuje na $\overline{A_1B_1}$. Ježto tutéž úvahu lze opakovati pro $\overline{A_2B_2}$, jest úloha původní převedena na tutéž konstrukci, jako úloha 2. Konstrukce je veskrze lineární.

4. *Jsou dány dvě kuželosečky; jeden jejich průsečík P_1 je znám. Jest sestrojiti kuželosečku určenou těmito čtyřmi průsečíky a bodem P.*

---

6) E. Weyr, o knize uv., str. 141.

Tato úloha je zvláštním případem předcházející a řeší se právě tak jako ona; involuci i_2 lze však nahraditi řadou bodovou na paprsku bodem P_1, čímž se konstrukce zjednoduší.

5. *Jest dán svazek kuželoseček* $[K]$ *a paprsek* p. *K libovolnému bodu* X *tohoto paprsku jest sestrojiti bod* X', *jenž s ním tvoří dvojici involuce, v níž* p *protíná svazek* $[K]$.

Bod X' sestrojí se jako druhý průsečík paprsku p s tou kuželosečkou svazku $[K]$, jež je určena bodem X. Dle předchozích úloh dovedeme tuto kuželosečku sestrojiti lineárně, ať je base svazku známa, anebo úplně neznáma, anebo známa jen částečně. Lze tedy celou konstrukci provésti lineárně.

6. *Jsou dány dvě kubické křivky* K_1^3, K_2^3 *o známých třech průsečících* E, F, G. *Jest sestrojiti křivku* K^3, *jež s nimi náleží do téhož svazku a je určena libovolným bodem* P.

Na spojnici $\overline{PE}$ vytíná svazek $[K_1^3, K_2^3]$ kvadratickou involuci i; dovedeme sestrojiti lineárně svazek kuželoseček, jenž tuto involuci vytíná. Neboť vytvoříme-li K_1^3 svazkem paprsků o středu E a projektivním svazkem kuželoseček (což je úloha lineární), protíná kuželosečka příslušná paprsku $\overline{EP}$ tento paprsek v týchž dvou bodech jako K_1^3. Právě tak sestrojíme lineárně kuželosečku, jež protíná $\overline{EP}$ v týchž dvou bodech jako K_2^3. Dle předchozího odstavce dovedeme lineárně sestrojiti bod P', jenž bodu P odpovídá v involuci i. To je třetí průsečík paprsku $\overline{EP}$ s hledanou K^3. Právě tak určíme třetí průsečíky P'', P''' této křivky s paprsky $\overline{FP}$, $\overline{GP}$. Totéž opakujeme pak pro body P', P'', P''' atd., až máme dostatečný počet bodů pro určení křivky. Tím je tato křivka lineárně sestrojena.

V jediném případě by tato konstrukce nevedla k cíli: kdyby poloha bodů P', P'', P''' byla taková, že by všechny další spojnice s body E, F, G procházely body již známými. Pak by bylo třeba zjednati si další bod křivky K^3 jiným způsobem, což lze provésti lineárně takto:

a) V případě vyznačeném na obr. 1. budiž H průsečík spojnic $\overline{EP}$, $\overline{GF}$. Křivka K_1^3 protne $\overline{GF}$ v bodě E_1, křivka K_2^3 v bodě E_2; oba tyto body sestrojí se lineárně. Křivka svazku K_3^3 určená bodem H protne spojnici $\overline{EP}$ v bodě H', jenž bodu H odpovídá v involuci i. Řada bodů E_1, E_2, H je projektivně sdružena s involucí i svazkem $[K_1^3, K_2^3]$; tuto projektivnost lze sestrojiti užitím pomocného svazku kuželoseček o známé basi, jenž vytíná involuci i. Bod Q řady jenž odpovídá dvojici

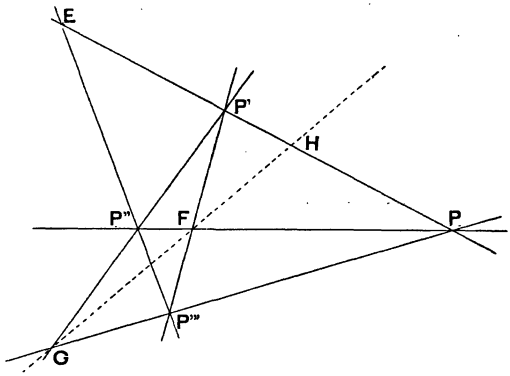

Obr. 1.

P, P' v involuci i, je třetí průsečík přímky $\overline{GF}$ s K^3. Jestliže k bodu Q určíme bod Q', jako k bodu P jsme určili P', je známo devět bodů křivky K^3 a je tedy křivka určena.

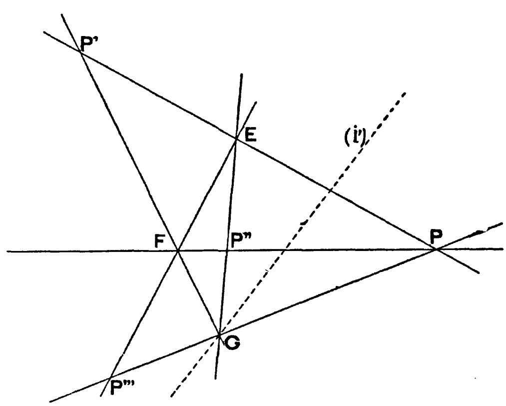

Obr. 2.

b) Případ vyznačený na obr. 2. řešil by se podobně, ale užilo by se projektivnosti involuce i a involuce i' na paprsku vedeném bodem G. Pro obě involuce by se dle předešlého určily dva pomocné svazky kuželoseček. Dvojice involuce i' příslušná hledané křivce K^3 byla by určena kuželosečkou jednoho svazku. Pak dovedeme lineárně sestrojiti kuželosečku, jež obsahuje tuto dvojici a tři známé body křivky K^3. Zbývající průsečík této kuželosečky s křivkou určí se lineárně. Křivka je tím již určena; chceme-li však míti skutečně devět lineárně určených bodů křivky, opakujeme tutéž konstrukci pro jiný paprsek bodem G vedený. — Jiné případy výjimečné nemohou nastati.

7. *Je dána kubická křivka K_1^3 a kuželosečka K_2. Jest sestrojiti kubickou křivku K^3, jež obsahuje tři dané body E, F, G a mimo to všech šest (neznámých) průsečíků obou křivek daných.*

Buďtež A, B, C, D čtyři z bodů, jimiž je určena křivka K_1^3. Sestrojíme svazek kuželoseček $[A, B, C, D]$ a projektivní s ním svazek paprsků $[S]$, jež vytvoří tuto křivku. První svazek vytíná na K_2 involuci čtvrtého, druhý involuci druhého stupně; samodružné body obou těchto projektivních involucí jsou průsesečíky křivek K_1^3, K_2. Paprsku $\overline{SE}$ odpovídá určitá kuželosečka svazku $[A, B, C, D]$; sestrojíme kuželosečku bodem E, jež obsahuje průsečíky této kuželosečky svazku s K_2 (odst. 3.). Právě tak sestrojíme kuželosečku bodem F, jež obsahuje průsečíky K_2 s tou kuželosečkou svazku, jež odpovídá paprsku $\overline{SF}$. Obě kuželosečky nově nalezené určují svazek $[K]$, jenž vytíná na K_2 tutéž involuci, jako svazek $[A, B, C, D]$, ježto involuce je určena dvěma svými skupinami. Sdružíme pak svazek $[K]$ se svazkem $[S]$ projektivně tak, aby každému paprsku svazku $[S]$ odpovídala kuželosečka, jež protíná K_2 v týchž čtyřech bodech, jako ta kuželosečka svazku $[A, B, C, D]$, jež odpovídá témuž paprsku v projektivnosti výše zmíněné. Svazky $[K]$ a $[S]$ takto sdružené vytvoří kubickou křivku, jež protne K_2 v týchž šesti bodech jako K_1^3, a jež obsahuje body E, F, ježto paprsku $\overline{SE}$ odpovídá kuželosečka obsahující bod E; právě tak pro bod F. Tato nově nalezená kubická křivka a rozpadající se křivka $[K_2, \overline{EF}]$ určují svazek; dva body base jsou E, F, třetí F' sestrojí se lineárně jako třetí průsečík paprsku E, F s křivkou kubickou. Znajíce tři body base, dovedeme dle předchozího odstavce sestrojiti křivku svazku určenou bodem G. To je hledaná křivka K^3; její konstrukce je veskrze lineární.

Poznámka. Projektivnost mezi svazky $[K]$ a $[S]$ lze sestrojovati přímo, jako projektivnost svazku $[S]$ s involucí, kterou $[K]$ vytíná na libovolném paprsku; tuto projektivnost pak sestrojíme užitím pomocného svazku kuželoseček o známé basi, jako se stalo při úl. 3.

II. Řešení problému projektivnosti.

a) $k = 5$

8. *Je dáno pět pevných bodů* $A_1, \ldots, A_5$ *a skupina prvků* $\alpha_1, \ldots, \alpha_5$ *v útvaru prvního řádu; ke třem daným bodům* E, F, X *je určiti bod* X' *tak, aby platil vztah*

$$[E, F, X, X'](A_1, \ldots, A_5) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_5)$$

O svazku kuželoseček $[F, F, X, X']$ pravíme, že řeší „úlohu pětibodovou" pro body $A_1, \ldots, A_5$. Sestrojí pak se bod X' lineárně takto: určíme bod P tak, aby platil vztah

$$[P](A_1, \ldots, A_5) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_5)^{7)}$$

I musí platiti také

$$[E, F, X, X'](A_1, \ldots, A_5) \barwedge [P](A_1, \ldots, A_5);$$

ale to znamená, že body

$$E, F, X, P, A_1, \ldots, A_5, X'$$

leží na kubické křivce, totiž té, jež je vytvořena svazkem kuželoseček $[E, F, X, X']$ a svazkem paprsků $[P]$. Tato křivka je prvými devíti body určena; bod X' nalezne se na ní lineárně z podmínky, že bod P je korresiduální s body E, F, X, X'. Sestrojí se na př. průsečík A_1' křivky se spojnicí $\overline{PA_1}$; kuželosečka určená body E, F, A_1, A_1', X protne křivku po šesté v hledaném bodu X'.

Konstrukce stane se neurčitou jen, když bod X splyne s některým z bodů

$$E, F, P, A_1, \ldots, A_5, Q,$$

kde Q je devátý bod base svazku kubických křivek, jejž ozna-

---

7) E. Weyr, v uved. knize, str. 97. Elementy $\alpha_1, \ldots, \alpha_5$ jsou tam paprsky svazku, což však není obecnosti konstrukce bodu P nijak na újmu.

číme $[K^3]$. V tom případě totiž devět bodů svrchu zmíněných neurčuje jedinou kubickou křivku, nýbrž celý svazek; na každé křivce svazku leží jeden bod X'. Pro takový bod X existuje tedy nekonečně mnoho bodů X', které s ním a s body E, F řeší úlohu pětibodovou. Pro bod $X \equiv P$ je geometrické místo těchto bodů spojnice $\overline{EF}$; neboť svazek kuželoseček $[E, F, P, P']$ je totožný se svazkem paprsků $[P]$, je-li P' bod na $\overline{EF}$; ale svazek $[P]$ pětibodovou úlohu řeší.

$b)$ $k = 6$.

9. Zvolme libovolný bod X a určeme k němu X' dle předchozího; body

$$E^2, F^2; A_1, \ldots, A_5, X, X'$$

(t. j. body E, F dvojnásobnými; A_1 atd. jednoduchými) je určen svazek křivek čtvrtého stupně. Dvojice bodové na kterékoli z nich, korresiduální s dvojicí X, X', mají tutéž vlastnost, jako právě tato dvojice. Je-li totiž Y libovolný jiný bod na křivce, existuje k němu jediný Y' takový, že oba svazky kuželoseček $[E, F, X, X']$, $[E, F, Y, Y']$ projektivně vhodně sdružené vytvoří tuto křivku; ale pak platí

$$[E, F, Y, Y'] (A_1, \ldots, A_5) \barwedge [E, F, X, X'] (A_1, \ldots, A_5) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_5)$$

t. j. Y, Y', dvojice s X, X' korresiduální, řeší s body E, F úlohu pětibodovou. Budeme označovati každé dva body, jež mají vlastnost dvojice X, X', týmž písmenem, jež pro jeden z nich budeme čárkovati.

Všechny křivky tohoto svazku mají ještě jeden bod společný; tomu odpovídá nekonečně mnoho bodů, jež s ním a s body E, F řeší úlohu pětibodovou, totiž na každé křivce jeden. Dle předchozího odstavce může tento bod býti jeden z bodů P, Q. Bod P to však býti nemůže; neboť body P' jemu odpovídající leží na $\overline{EF}$ a tedy nikoliv na křivkách svazku, jež $\overline{EF}$ mimo body E, F neprotínají. Je to tedy bod Q.

Z toho plyne: *každá křivka čtvrtého stupně procházející body*

$$E^2, F^2; A_1, \ldots, A_5$$

a obsahující jednu dvojici (a tedy nekonečně mnoho dvojic)

X, X', prochází bodem Q; a obráceně: každá křivka čtvrtého stupně sítě určené body

$$E^2,\ F^2;\ A_1, \ldots, A_5,\ Q$$

skládá se z dvojic X, X'.

Zvolme totiž na takové křivce dva body Y, Z, jež spolu s ostatními ji určují; křivka určená body

$$E^2,\ F^2;\ A_1, \ldots, A_5,\ Y,\ Y,\ Z$$

skládá se z dvojic X, X'; avšak dle prvé věty prochází bodem Q a je tedy totožna s křivkou danou.

10. Budiž dán další bod A_6 a prvek jemu odpovídající α_6. Určíme bod P_1 tak, aby

$$[P_1]\,(A_1, \ldots, A_4, A_6) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_4, \alpha_6)$$

a bod Q_1 tak, aby body

$$E,\ F,\ P_1,\ A_1, \ldots, A_4,\ A_6,\ Q_1$$

tvořily basi svazku kubických křivek $[K_1^3]$. Podle předchozího je body

$$E^2,\ F^2;\ A_1, \ldots, A_4,\ A_6,\ Q_1$$

opět určena síť křivek čtvrtého stupně, z nichž každá sestává z dvojic X, X'', pro něž platí

$$[E,\ F,\ X,\ X'']\,(A_1, \ldots, A_4, A_6) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_4, \alpha_6)$$

Určeme bod A_6', jenž s body E, F, A_6 řeší pětibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_5$. Požadavkem, aby platilo

$$[E,\ F,\ A_6,\ A_6']\,(A_1, \ldots, A_4, A_5, A_6) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_4, \alpha_5, \alpha_6)$$

je určena kuželosečka svazku $[E, F, A_6, A_6']$ promítající bod A_6 žádaným způsobem. Každá křivka sítě, nalezené v předchozím odstavci, obsahující bod A_6, obsahuje také bod A_6'; jediná z nich, kterou označíme K_7^4, dotýká se v bodě A_6 nalezené kuželosečky. Na této křivce řeší dvojice A_6, A_6' s body E, F úlohu šestibodovou pro body $A_1, \ldots A_6$, ježto svazek $[E, F, A_6, A_6']$ promítá žádaným způsobem všech šest bodů. Ježto tedy na křivce existuje jedna dvojice bodů, jež s body E, F řeší šestibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots A_6$ a křivka těchto šest bodů obsahuje, mají tutéž vlastnost všechny dvojice s dvojicí A_6, A_6' korresiduální, což se dokáže, jako se stalo výše. Poněvadž pak úloha šestibodová pro body $A_1, \ldots, A_6$ zahrnuje v sobě úlohu pětibodovou pro body $A_1, \ldots, A_4, A_6$, náleží tato křivka také do druhé nalezené sítě a prochází bodem Q_1.

I máme výsledek:

Geometrické místo dvojic X, X', pro něž platí

$$[E, F, X, X'](A_1, \ldots, A_6) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_6),$$

je křivka čtvrtého stupě K^4_7, určená body

$$E^2, F^2; A_1, \ldots, A_6, Q, Q_1.$$

c) $k = 7$.

11. Geometrické místo dvojic bodových X, X'', pro něž platí

$$[E, F, X, X''](A_1, \ldots, A_5, A_7) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_5, \alpha_7),$$

je tedy opět křivka stupně čtvrtého K^4_6, určená body

$$E^2, F^2; A_1, \ldots, A_5, A_7, Q, Q_2,$$

kde Q_2 je bod analogický bodu Q při úloze pětibodové pro body $A_1, \ldots, A_4, A_7$. Křivky K^4_6, K^4_7 protnou se mimo body E, F, $A_1, \ldots, A_5$, Q ještě ve dvou bodech. Budiž X jeden z nich; ježto to není bod Q, přísluší mu jediný bod X', jenž s ním a s body E, F řeší pětibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_5$. Tento bod X' ovšem leží na obou křivkách, jak lze snadno uvážiti, a je to tedy druhý průsečík. Ježto tedy dvojice X, X' řeší dvě úlohy šestibodové, řeší také sedmibodovou, t. j. *zbývající dva průsečíky X, X' křivek K^4_6, K^4_7 řeší úlohu danou vztahem*

$$[E, F, X, X'](A_1, \ldots, A_7) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_7)$$

12. Určení dvojice X, X' vyžaduje ovšem konstrukce kvadratické. Lze však sestrojiti svazek kuželoseček, jenž tuto úlohu řeší, aniž sestrojíme body X, X'. Kuželosečka určená body E, F, Q, A_6, A_6' (v odst. 10.) protne K^4_7 ještě v jednom bodu R, jejž sestrojíme lineárně, nejjednodušeji tak, že na př. k bodu A_1 určíme bod A_1', který s ním a s body E, F řeší pětibodovou úlohu pro body $A_2, \ldots, A_6$. Oba svazky kuželoseček

$$[E, F, A_6, A_6'], [E, F, A_1, A_1']$$

lze sdružiti projektivně tak, že vytvoří K_7^4; obě kuželosečky určené bodem Q si odpovídají a protnou se mimo to v hledaném bodu R. Svazek $[E, F, Q, R]$ vytíná na K_7^4 dvojice korresiduální s A_6, A_6', t. j. dvojice řešící úlohu šestibodovou; jedna kuželosečka svazku obsahuje tedy hledanou dvojici X, X'. Kuželosečka určená body $E, F, Q, A_7\ A_7'$ (kde A'_7 je bod, jenž s body E, F, A_7 řeší pětibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_5$) protne K_6^4 ještě v jednom bodu S, jejž sestrojíme lineárně právě tak, jako bod R; svazek kuželoseček $[E, F, Q, S]$ obsahuje jednu kuželosečku, na níž leží hledaná dvojice X, X'. V každém z obou svazků existuje tedy jedna kuželosečka obsahující dvojici X, X'; obě tyto kuželosečky jsou totožné, ježto mají pět bodů společných. Obsahuje tedy kuželosečka určená body E, F, Q, R, S body X, X'. Provedeme-li tutéž konstrukci znovu pro některý jiný společný bod obou křivek, jímž nahradíme bod Q, obdržíme druhou kuželosečku, jež obsahuje body E, F, X, X'. *Tím je nalezen svazek kuželoseček, jenž řeší úlohu sedmibodovou pro body*

$$A_1, \ldots\ldots, A_7.$$

Všechny konstrukce spojené s jeho nalezením jsou lineární.

$d)$ $k = 8$.

13. Je-li dán libovolný bod $P \equiv F$, dovedeme dle předchozího určiti svazek kuželoseček, jehož další dva body base označíme P', P'', pro který platí

$$[E, P, P', P''] (A_1, \ldots, A_7) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_7)$$

Trojici takových bodů, jako je P, P', P'', budeme vždy označovati týmž písmenem a rozlišovati je čárkováním.

Body $\quad E^2, A_1, \ldots, A_7, P, P'\ P''$

je určen svazek křivek stupně čtvrtého; každá křivka skládá se z trojic X, X', X''; jsou to trojice korresiduální s trojicí P, P', P''. Všechny křivky protínají se mimo dané body ještě ve dvou bodech M_1, M_2. Libovolná křivka čtvrtého stupně obsahující body

$$E^2, A_1, \ldots, A_7, M_1, M_2$$

protne libovolnou křivku svazku mimo body právě napsané ještě ve třech bodech, jež ovšem tvoří skupinu korresiduální se skupinou P, P', P'', t. j. je to trojice X, X', X''. Obsahuje tedy ona křivka zvolená mimo svazek jednu trojici X, X', X'' a tedy nekonečně mnoho. To znamená: *všechny křivky čtvrtého stupně sítě určené body*

$$E^2, A_1, \ldots, A_7, M_1, M_2$$

skládají se z trojic X, X', X''.

Obráceně: *každá křivka obsahující body*

$$E^2, A_1, \ldots, A_7$$

a skládající se z trojic X, X', X'' *náleží do této sítě.* Zvolme na ní totiž dva body X_1, X_2; křivka sítě těmito dvěma body určená obsahuje trojice X_1, X_1', X_1''; X_2, X_2', X_2'', jež leží také na křivce dané. Obě křivky mají společných sedmnáct průsečíků (jak se snadno spočítá) a jsou tedy totožné.

Opakujeme-li tutéž úvahu pro sedm bodů

$$A_1, \ldots, A_6, A_8,$$

nalezneme dva body N_1, N_2 takové, že každá křivka sítě určené body

$$E^2, A_1, \ldots, A_6, A_8, N_1, N_2$$

skládá se z trojic bodových X, X_1, X_2, jež s bodem E řeší sedmibodovou úlohu pro napsané body A_i.

14. Určí-li se k bodu A_8 další dva body A_8', A_8'', jež s ním a bodem E řeší sedmibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_7$, lze docíliti toho, aby platilo

$$[E, A_8, A_8', A_8''] \, (A_1, \ldots, A_7, A_8) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_7, \alpha_8);$$

neboť posledním požadavkem, jenž se týká prvku α_8, je určena kuželosečka K_8 svazku $[E, A_8, A_8', A_8'']$, jež promítá bod A_8 žádaným způsobem. Každá křivka prvé sítě procházející bodem A_8 obsahuje také body A_8', A_8''; uvažujme tu z nich, jež v A_8 se dotýká kuželosečky K_8. Na té svazek $[E, A_8, A_8', A_8'']$ promítá body $A_1, \ldots, A_8$ dle napsané projektivnosti; řeší tedy body A_8, A_8', A_8'' s bodem E úlohu osmibodovou pro body $A_1, \ldots, A_8$. Všechny skupiny korresiduální se skupinou A_8, A_8', A_8'' mají ovšem tutéž vlastnost; ježto tedy každá tato skupina řeší také úlohu sedmibodovou pro body $A_1, \ldots, A_6, A_8$, obsahuje tato křivka body N_1, N_2 a náleží do druhé sítě. I nabyli jsme tohoto výsledku:

Body

$$E^2, A_1, \ldots, A_8, M_1, M_2, N_1, N_2$$

leží na křivce čtvrtého stupně K_9^4, jež je jimi určena; tato křivka je geometrické místo trojic, jež řeší s bodem E osmibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_8$.

e) $k = 9$

15. Určíme právě tak křivku K_8^4, jež je geometrickým místem trojic bodových, jež s bodem E řeší úlohu osmibodovou pro body $A_1, \ldots, A_7, A_9$. Tato křivka obsahuje také body M_1, M_2 a protne křivku K_9^4 mimo body $E, A_1, \ldots, A_7, M_1, M_2$ ještě ve třech bodech, jež označíme X', X'', X'''. Body, jež s oběma body E, X' řeší sedmibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_7$, leží na obou křivkách, jsou to tedy body X'', X'''. Z toho plyne, že *body E, X', X'', X''' řeší úlohu devítibodovou pro body*

$$A_1, \ldots, A_9.$$

16. Sestrojíme svazek kuželoseček, jehož base je E, X', X'', X''', aniž sestrojíme poslední tři body. Dle odst. 12. dovedeme sestrojiti lineárně svazek kuželoseček $[E, A_8, A_8', A_8'']$. Kuželosečka tohoto svazku určená bodem A_1 protne K_9^4 ještě ve dvou bodech B_1, C_1; svazek kuželoseček $[E, A_1, B_1, C_1]$ protíná křivku K_9^4 ve skupinách bodů korresiduálních s A_8, A_8', A_8'' a řešících tedy úlohu osmibodovou pro body $A_1, \ldots, A_8$. Tento svazek sestrojíme lineárně, aniž určíme body B_1, C_1. Dovedeme totiž lineárně sestrojiti také svazek $[E, A_7, A_7', A_7'']$, jenž řeší sedmibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_6, A_8$, a tedy také osmibodovou pro body $A_1, \ldots, A_8$. Ježto skupiny A_8, A_8', A_8''; A_7, A_7', A_7'' jsou korresiduální, protne kuželosečka tohoto svazku určená bodem A_1 křivku K_9^4 rovněž v bodech B_1, C_1. Tak tedy známe dvě kuželosečky svazku $[E, A_1, B_1, C_1]$, čímž je určen. Sestrojíme podobně svazek kuželoseček, jehož basi tvoří body E, A_1 a dva neznámé body B_1', C_1', a jenž na křivce K_8^4 vytíná skupiny bodů, jež spolu s bodem E řeší úlohu osmibodovou pro body $A_1, \ldots, A_7, A_9$. V každém z nalezených svazků existuje kuželosečka obsahující body X', X'', X'''; obě kuželo-

sečky jsou totožné, majíce mimo to ještě společné body E, A_1. Tato společná kuželosečka obou svazků sestrojí se lineárně na př. dle úl. 2. v odst. 2.

Opakujeme-li tytéž konstrukce pro bod A_2, obdržíme druhou kuželosečku obsahující body X', X'', X'''. Tím je *lineárně sestrojen svazek kuželoseček o basi* E, X', X'', X''', *jenž řeší devítibodovou úlohu pro body* $A_1, \ldots, A_9$.

$f)\ k = 10$

17. Je-li dán libovolný bod $P \equiv E$, dovedeme dle předchozího určiti svazek kuželoseček, jehož další tři body base jsou P', P'', P''', pro který platí

$$[P, P', P'', P'''] (A_1, \ldots, A_9) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_9)$$

Body $\qquad A_1, \ldots, A_9, P, P', P'', P'''$

je určen svazek křivek stupně čtvrtého; každá křivka skládá se ze skupin X, X', X'', X''', majících tutéž vlastnost jako skupina P, P', P'', P'''; jsou to skupiny s touto korresiduální. Všechny křivky protínají se mimo dané body ještě ve třech bodech M_1, M_2, M_3. Platí pak věta, kterou dokážeme právě tak, jako byla dokázána analogická věta v případě $k = 8$, totiž:

Všechny křivky čtvrtého stupně sítě určené body

$$A_1, \ldots, A_9, M_1, M_2, M_3$$

skládají se ze skupin X, X', X'', X''', *jež řeší úlohu devítibodovou pro body* $A_1, \ldots, A_9$; *a obráceně.*

Právě tak nalezne se síť určená body

$$A_1, \ldots, A_8, A_{10}, N_1, N_2, N_3,$$

jejíž každá křivka skládá se ze skupin X, X_1, X_2, X_3, jež řeší devítibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_8$, A_{10}.

Lze konečně dokázati opět týmž způsobem, jako se stalo pro $k = 8$, že obě sítě mají společnou křivku K^4_{11}, na níž leží body

$$A_1, \ldots, A_{10}, M_1, M_2, M_3, N_1, N_2, N_3;$$

tato křivka je geometrické místo skupin bodových, jež řeší desítibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_{10}$.

g) $k = 11$

18. Určíme právě tak křivku K^4_{10}, jež je geometrickým místem čtveřin bodových, které řeší úlohu desítibodovou pro body $A_1, \ldots, A_9, A_{11}$. Tato křivka obsahuje také body M_1, M_2, M_3 a protne křivku K^4_{11} mimo body $A_1, \ldots, A_9$, M_1, M_2, M_3 ještě ve čtyřech bodech X, X', X'', X'''. Tyto čtyři body řeší úlohu jedenáctibodovou pro body $A_1, \ldots, A_{11}$, t. j., pro ně platí

$$[X, X', X'', X'''] (A_1, \ldots, A_{11}) \barwedge (\alpha_1, \ldots, \alpha_{11})$$

19. Sestrojíme svazek kuželoseček $[X, X', X'', X''']$. Dle odst. 16. dovedeme sestrojiti lineárně svazek $[A_{10}, A'_{10}, A''_{10}, A'''_{10}]$, jenž řeší úlohu devítibodovou pro body $A_1, \ldots, A_9$. Kuželosečka tohoto svazku určená bodem A_1 protne K^4_{11} ještě ve třech bodech B_1, C_1, D_1; svazek kuželoseček $[A_1, B_1, C_1, D_1]$ vytíná na K^4_{11} skupiny bodů korresiduální se skupinou $A_{10}, \ldots, A_{10}'''$ a řešících tedy úlohu desítibodovou pro body $A_1, \ldots, A_{10}$. Dovedeme sestrojiti také svazek $[A_9, A_9', A_9'', A_9''']$, jenž řeší devítibodovou úlohu pro body $A_1, \ldots, A_8, A_{10}$ a tedy také desítibodovou pro body $A_1, \ldots, A_{10}$. Ježto skupiny $A_{10}, \ldots, A_{10}'''$; $A_9, \ldots, A_9'''$ jsou korresiduální, protne kuželosečka tohoto svazku určená bodem A_1 křivku K^4_{11} rovněž v bodech B_1, C_1, D_1; známe tedy dvě kuželosečky svazku $[A_1, B_1, C_1, D_1]$; tím je určen. Sestrojíme podobně svazek kuželoseček, jehož basi tvoří bod A_1 a tři neznámé body B_1', C_1', D_1', a jenž na křivce K^4_{10} vytíná skupiny bodů, jež řeší úlohu desítibodovou pro body $A_1, \ldots, A_9, A_{11}$. V každém z nalezených svazků existuje kuželosečka obsahující hledané body X, X', X'', X'''; obě kuželosečky jsou totožné, majíce mimo to ještě společný bod A_1. Tato společná kuželosečka obou svazků sestrojí se lineárně takto: na libovolném paprsku p určují oba svazky dvě involuce, jež dovedeme sestrojiti lineárně dle odst. 5.; společná dvojice obou involucí leží na hledané kuželosečce. Tato společná dvojice je dána involucí adjungovanou k oběma daným[8]), jež se sestrojí lineárně. Je tedy známa polární involuce kuželosečky na paprsku p. Opakujeme-li totéž pro jiný paprsek p', máme pak pro určení kuželosečky bod A_1 a dvě polární involuce; další konstrukce je lineární (v úl. 2.).

---

[8]) E. Weyr, v uved. knize, str. 133.

Opakujeme-li tytéž konstrukce pro bod A_2, obdržíme druhou kuželosečku obsahující body X, X', X'', X'''; *tím je lineárně sestrojen svazek kuželoseček* $[X, X', X'', X''']$, *jenž řeší úlohu jedenáctibodovou, nejobecnější možnou.*

III. Konstrukce rovinné křivky stupně pátého.

20. Řešení obsaženého v předchozí kapitole lze užíti k *lineární konstrukci rovinné křivky stupně pátého*, a to tím způsobem, že se přímo určí svazek kuželoseček a projektivní s ním svazek křivek kubických, jenž s prvým svazkem křivku vytvoří.[9])

Křivka stupně pátého je určena dvacíti body, jež označíme

$$A,\ B,\ C,\ D,\ E,\ F,\ G,\ A_1,\ \ldots,\ A_{13}.$$

Vynecháme kterýkoliv z nich, na př. A_{13}, a uvažujeme svazek křivek pátého stupně K^5 určený ostatními devatenácti. Jednu křivku tohoto svazku sestrojíme takto: body

$$A,\ B,\ C,\ D,\ E,\ F,\ G,\ A_{12}$$

je určen svazek kubických křivek; budiž A'_{12} devátý bod jeho base. Určíme pak svazek kuželoseček o (neznámé) basi X, X', X'', X''' takový, jenž hoví vztahu

$$[X, X', X'', X'''] (A_1, \ldots, A_{11}) \barwedge [A, \ldots, G, A_{12}, A'_{12}] (A_1, \ldots, A_{11})$$

To lze provésti lineárně dle odst. 19.; svazek kubických křivek nahradíme při tom na př. svazkem tečen v jednom bodu base. Sdružíme projektivně oba svazky naznačeným způsobem; konstrukce této projektivnosti provede se tak, že se sdruží zmíněný svazek tečen projektivně s involucí, kterou svazek kuželoseček vytíná na libovolném paprsku p (v. pozn. k odst. 7.).

Svazek kuželoseček $[X, X', X'', X''']$ a svazek kubických křivek vytvoří křivku stupně pátého, jež obsahuje všech

---

[9]) V tomto způsobu, pokud je mi známo, tato konstrukce dosud provedena nebyla. Jinak ovšem lineární konstrukce této křivky je známa, jsouc obsažena jako zvláštní případ v obecné konstrukci křivky n-ho st., při níž se užívá n svazků paprsků v n-árně lineárním vztahu. V. Kötter: „Grundzüge einer rein geometrischen Theorie der algebraischen ebenen Kurven" 1888 (práce poctěná cenou Steinerovou). Str. 231 a další.

dvacet bodů mimo A_{13}. Když bod A_{12} nahražujeme postupně jiným a jiným bodem z řady $A_1, \ldots, A_{11}$, obdržíme další křivky K^5 svazku.

21. Na kuželosečce K^2_{13} určené body A, B, C, D, A_{13} vytíná svazek křivek K^5 involuci šestého stupně. Sestrojíme lineárně svazek kubických křivek, jenž tuto involuci vytíná a do jehož base náleží body E, F, G. Vezměme jednu z křivek K^5 hořejšího svazku, kterou dovedeme sestrojiti. Ona je vytvořena svazkem křivek kubických, jenž na zvolené kuželosečce vytíná kvadratickou involuci o středu S (tento střed sestrojí se lineárně; lze snadno uvážiti, jak), a svazkem kuželoseček o (neznámé) basi X, X', X'', X'''. Tento svazek a svazek paprsků $[S]$ jsou projektivní a vytvoří kubickou křivku, dostatečně určenou, jež protne kuželosečku K^2_{13} v týchž šesti bodech, jako příslušná K^5. Podle odst. 7. sestrojíme lineárně křivku kubickou obsahující týchž šest bodů a mimo to body E, F, G. Opakujeme-li totéž pro jinou křivku K^5 svazku, obdržíme další křivku kubickou určenou body E, F, G a šesti body, v nichž tato K^5 protne kuželosečku K^2_{13}. Obě křivky třetího stupně určují hledaný svazek kubických křivek. V tomto svazku sestrojme — dle odst. 6. — tu křivku K^3_{13}, jež je určena bodem A_{13}; ta protne K^2_{13} v těch šesti bodech (A_{13} v to počítaje), v nichž ji mimo A, B, C, D protne křivka svazku K^5 určená bodem A_{13}, t. j. právě hledaná křivka určená danými dvacíti body. Křivka K^3_{13} protne tuto K^5 mimo E, F, G a šest bodů na K^2_{13} ještě v šesti bodech, jež spolu s E, F, G tvoří skupinu korresiduální se skupinou A, B, C, D.

22. Vynecháme z daných dvaceti bodů některý jiný, na př. bod A_{12}; uvažujeme svazek křivek K^5 určený zbývajícími devatenácti body, jakož i involuci šestého stupně, kterou tento svazek vytíná na kuželosečce K^2_{12} určené body A, B, C, D, A_{12}, o níž lze vždy předpokládati, že není totožna s K^2_{13} (neboť na této kuželosečce může ležeti nanejvýše šest bodů A_i; některý z dalších vezmeme za A_{12}). Dovedeme sestrojiti křivku kubickou K^3_{12}, jež prochází body E, F, G a protíná K^2_{12} v týchž šesti bodech (A_{12} v to počítaje), jako křivka K^5 určená danými dvaceti body. Křivka K^3_{12} protne tuto K^5 ještě v dalších šesti bodech,

jež spolu s body E, F, G tvoří skupinu korresiduální se skupinou A, B, C, D. Ježto tato skupina korresiduální je určena třemi svými body, je tato skupina táž, jako pro křivku K^3_{13}. Obě tyto kubické křivky určují tedy svazek, jehož body base vesměs leží na K^5. Další křivky tohoto svazku, jehož tři body base E, F, G známe, lze lineárně sestrojovati dle odst. 6. Sdružíme tento svazek projektivně se svazkem kuželoseček $[A, B, C, D]$ tak, aby si odpovídaly křivky určené resp. body A_{11}, A_{12}, A_{13}. Oba svazky vytvoří křivku pátého stupně, jež má s hledanou K^5 společné body: $A, B, C, D, E, F, G, A_{11}, A_{12}, A_{13}$, dalších šest, jež náleží do base svazku kubických křivek, a deset dalších průsečíků s kuželosečkami K^2_{12}, K^2_{13}, celkem dvacet šest bodů, a je s ní tedy totožna.

Tím je provedena lineární konstrukce této křivky, neboť o každém bodu roviny lze lineárně rozhodnouti, zdali ke křivce náleží čili nic.

O racionálních křivkách šestého stupně.

Napsal Dr. **Jan Vojtěch** v Brně.

Každá racionální křivka k-tého stupně v prostoru m-rozměrném může býti pokládána za průmět racionální křivky n-tého stupně prostoru n-rozměrného (pro $k \leqq n$, $m < n$) [1]. Zejména racionální křivky stupně n-tého lze s výhodou pojímati jako projekce racionální normální křivky téhož stupně v prostoru n-rozměrném. Touto methodou možno hravě odvoditi řadu vlastností uvedených křivek, protože racionální normální křivka je útvar jednoduchý. Také z racionálních křivek n-tého stupně v prostoru p-rozměrném ($p < n$) lze vyvozovati vlastnosti křivek k-tého stupně a speciálně křivek n-tého stupně v prostoru m-rozměrném.

---

[1]) *G. Veronese*, Behandlung der projectivischen Verhältnisse der Räume von verschiedenen Dimensionen durch das Princip des Projicirens und Schneidens, Mathem. Annalen 19. (1882) pp. 161—234., spec. p. 208.